

GÜNÜMÜZ ÂŞIKLARINDA “RÜYA VE BÂDE MOTİFİ”*

THE MOTIF OF DREAM AND BÂDE IN TERMS OF CONTEMPORARY MINSTERLS

Bekir ŞİŞMAN**

Öz

Âşık tarzı şiir geleneğinin tarihi süreçte değişmeyen unsurları olarak kabul edilen sazı söze koşma, yöresel ağızla söyleme, dörtlük nazım ölçüsü ve hece veznini kullanma, icra esnasında dinleyenlerle diyalog kurma ve irticalen nazım üretme gibi özellikler günümüz âşıklarının da vazgeçemedikleri değerlerdir.

Âşıklar bu sanatı ya kendi kendilerine ya ustalarından ya da rüyada edinirler. Âşık rüya aracılığıyla bir yandan bu sanatı edinirken diğer yandan da âşıklığın kurallarını, saz çalmasını ve manevi ilimleri öğrenir; irticalen şiir söyleme kabiliyeti kazanır, sevdiği kıızı görür ve mahlas alır. Rüya eski âşıklarda kompleks bir yapıya sahip iken, günümüz âşıklarında daha sade ve bireyseldir.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık Geleneği, Âşık, Rüya, Bâde, Değişim.

Abstract

To tell the story with enstrument, to recite in lokal language, to use quadrant verse unit, and syllable meter, dialogue with the audience, extempore verse are the invariable elements of minstrel style poetry tradition and the indispensable values of minstrels with of today.

Minstrels acquired this skills either on their own or by way of their masters or in the dream. During obtaing this skill by way of dream, on the otherside , they also learn the rules of this tradition, playing musical enstrument and spiritual sciences and obtain skill of saying poem extemporaneously and see the girl that they love and get nickname. While the dream is complex structure, it is more simple and more personal in the terms of contemporary minstrels .

Keywords: Tradition of Minstrelsy, Minstrel, Dream, Bâde, Change.

0. Giriş:

Âşıklık Geleneği, işlerlikleri ve işlevsellikleri fazlaca değişmeyen, ancak dini, coğrafi ve tarihsel bağlamda adına ozan, şaman, kam, baksı/bahşi, âşık, halk şairi, jırav, akın, yırcı, kayçı vs. denilen yaratıcı ve icracı tiplerin tarihi süreçte meydana getirdikleri kültürel oluşumun Anadolu’daki adıdır. (Şişman, 2002: 68)

Türk Dünyası Halkbilimi terimi olarak “âşık”; elinde sazı, dilinde sözü ile diyar diyar gezen, gittiği yerlerde irticalen şiirler söyleyen, karşılaştığı âşıklarla atışmalar yapan, halk hikâyeleri anlatan, kültür taşıyıcılığı yapan, dili güzel kullanan, ulaklık görevi yapan, halkı belirli konularda zaman zaman uyaran sanatçı tipinin Anadolu’daki adıdır. Âşıkların proto-tipi ise “ozan”lardır.¹

*Bu çalışma, 15-17 Ekim 2015 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi’nde düzenlenen “Değişim ve Dönüşüm Sürecinde Âşıklık Geleneği Bilgi Şöleni”nde tarafımızdan sunulan bildiriden esinlenerek hazırlanmıştır.

**Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Saim Sakaoglu “âşık” terimi için şu tanımlamayı önerir: Meydana çıkıp sazı ile veya sazsız olarak şiir söyleyen, irticali olsun olmasın geleneğe uygun konu ve şekilleri kullanabilen kişileri “âşık” adı altında toplayabiliriz. Bu özellikler ayırıcı vasıflar ise, bu vasıflarına göre de ikinci bir ad alabilirler. Saz çalanlar “saz şairi”, saz çalamayan ve irticali olmayanlar “kalem şairi”, işledikleri konular dini mahiyette olanlar ve Allah aşkıyla söylediğini kabul ettirebilenler “Hak âşığı” olarak adlandırılabilir. (Sakaoglu, 1986: 251) Ayrıca, Hak âşıkları bâdeli âşıklardır. Bunlar gördükleri bir rüya sonucunda âşık olmuşlardır ve tasavvufi konuların ağırlıkta olduğu şiirler söylemişlerdir. Bâdeli âşıklar rüya motifinin işlerliği sonucunda âşık oldukları için bunların şiirlerindeki ifadelerin ilahi kaynaklı olduğuna inanılır. (Özdemir, 2011: 135)

Âşık, halk arasında genellikle saz şairlerine verilen bir ad olmuştur. Yine halk arasında dolaşan pek çok menkıbede, bunların maddi ve cismani aşktan manevive ruhani aşk derecesine yükseldiklerini, saz çalıp şiir söylemeyi de ilahi vasıtalarla -yani ya bir müşdidin ya bir pirin ya da Hızır Aleyhisselam'ınrüyada² yahut hakikatte tecellisi ile- öğrendiklerinden bahsedilir. Bunlar, halkın telakkisine göre Hak âşıklarıdır ve ilham kaynakları daima ilahidir. Çok serseri ve sefih bir hayat geçiren, bundan dolayı medrese âlimlerinin şiddetli hücumlarına uğrayan birtakım âşıklar hakkında bile ölümlerinden sonra bu türlü halk menkıbelerinin teşekkül ettirildiği, onlara bir kutsiyet atfedildiği bilinmektedir. Bütün bunlar âşıkların tasavvufla ve bilhassa Bektaşilikle olanyakın alakalarının bir tezahürüdür. (Köprülü, 1999: 167-168)

Bu gelenek içerisinde âşık olma yani sanatçı kişiliğe geçiş genellikle iki biçimde mümkün görülmektedir. Bunlardan birincisi usta-çırak ilişkisiyle âşıklığa geçiştir ki, bu tür âşıklara "çıraklıktan yetişme âşık" da denir. Bilhassa saz şairlerine meraklı, kabiliyetli birçok genç, şöhretli âşıkların etrafında çırak olarak toplanır, ustadan mahlas alır, âşık olmak için zaruri olan edep ve mesleki terbiyeyi gördükten sonra fasıllara girmeye başlar; memleket içerisinde uzun seyahatlere çıkar ve nihayet âşık kimliğine sahip olurlar. (Köprülü, 1999: 176)

İkinci yol ise rüyada bâde içerek âşıklığa geçiştir ki, bu yolla âşık olanlara da "bâdeli³ âşık" denilmektedir. Bâde içme, kişinin gördüğü bir rüya sonucu âşık dediğimiz sanatçı tipine doğru evrilmesidir. Âşık edebiyatında rüya, kişinin özellikle irticalen şiir söyleme yeteneği kazanmasında, dini bilgiler ile ilm-i ledünnü (gayb ve marifet ilmini) öğrenmesinde, kişinin âşıklık özelliklerini içselleştirmesinde ve sanatta terakkisinde önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Burada rüya, âşıklığa geçişte bir yöntem, bâde ise rüya içerisindeki enstrümanlardan biri olarak kabul edilebilir.

1. Rüya ve Bâde Motifi:

Âşık Edebiyatındaki rüya motifi kompleks bir yapıya sahiptir. Şöyle ki, âşık adayı rüyasında bir güzele âşık olmakla birlikte, saz çalmasını, irticalen şiir söylemesini, âşıklığın vecibelerini (yani edep ve erkânını) yine rüyasında öğrenir ve bir mahlas alır. Böylece sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiş olur. (Kaya, 1994: 62)

Rüya genellikle çocukluk ve gençlik çağında görülür. Bâdeli âşıklardan Ferrahî 12, Musa Merdanoğlu 13, Müdamî 14, Hıfzî 18, Pervanî 19, Feymanî 23 yaşında rüya görüp bâde içmiştir. (Yardımcı, 2002: 177)

Umay Günay'ın ifadesiyle; "Âşık edebiyatı geleneği içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli role ve işleve sahip rüya motifi, Orta Asya Türk Kültüründe var olan Şamanlığa giriş merasimlerinin İslamiyet ve Osmanlı kültürü altında sembolleşerek "Kültür Örneği Rüya Motifi"ne dönüşümüyle ortaya çıkmıştır. (2005: 139)

Gelenek içerisinde rüya vasıtasıyla âşıklığa geçiş oldukça yaygındır. Bazı âşıklar gelenek gereği, rüyalarını anlatmamakta, bazıları rüyasını hatırlayamamakta, bazıları her gece rüyasında saz çaldığını söylemekte, bazıları da pîr elinden dolu içtiğini ifade etmektedir. Bazı âşıklar ise bâdeye ve bâdeli âşıklığa inanmamaktadır. (Artun, 2011: 66)

Saim Sakaoğlu, âşıkların saz çalıp çalmamalarının, irticalen şiir söyleyip söyleyememelerinin, atışma yapıp yapamamalarının ve bâde içip içmediklerinin bilinmesinin onların sınıflandırılmasında bir kıstas olduğunu, ancak bâdenin âşıklığa geçişte tek şart olmadığını söyledikten sonra, bâde olayının tamamen âşığın itirafı ve beyanıyla ortaya çıkabileceğini; ayrıca da yaptıkları bir ankette bulunla ilgili sordukları soruya âşıkların çok azının 'evet' dediğini, ancak onların isteği üzerine hayatta oldukları müddetçe isimlerini ifşa etmeyeceklerini belirtmiştir. (Sakaoğlu, 1986: 250)

Mehmet Aça'ya göre; "Şamanlık vasfını kazanma, belli bir yaş gurubundan ötekine geçiş ve kabile üyeliğini kazanma sırasında görülen ölüp-dirilme ritüeli, kamlık ile şamanlığın bir devamı olan Türk ozanlık ve âşıklık geleneğinde de yumuşatılmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ozanlık ya da âşıklık vasfını kazanacak olan adayların tıpkı şamanlığa geçiş törenlerinde olduğu gibi, dayak yeme, yorgunluk, ruhsal rahatsızlık gibi etkenler vasıtasıyla kendilerinden geçmeleri ve bu kendinden geçme sırasında kutsal varlıklar (Hz. Muhammet, Hz. Ali, Pirlar, Erenler, Kırklar, Kırk Çiltan vs.) tarafından onlara ozanlık ya da âşıklık vasıflarının verilmesi söz konusudur. Bir çeşit ölüp dirilme olarak kabul edilebilecek bu kendinden

²Rüya; Arapça "re'y: görme, görüş" mastarından türemiş bir kelimedir. Sözlükte "düş" (Develioğlu 1997: 902); "uyku sırasında görülen şey" (Doğan 1987: 944) gibi anlamlara gelir. Genel olarak rüya; insanın, uyku sırasında zihninde canlanan hayallerdir. Eskiler rüyayı ikiye ayırırlardı: Birincisi rü'yâ-yıkâzibe (gerçekleşmeyen, yalancı rüya); ikincisi ise rü'yâ-yısâdıka (gerçekleşen, doğruluğuna inanılan rüya).

³Bâde halkbiliminde rakı, şarap gibi alkollü içki anlamına gelmez. Şerbet, su nev'inden bir mai olduğu gibi; elma, nar, ekmekek, üzüm cinsinden herhangi bir yiyecek de olabilir. Hatta ele verilen bir saz bile bazen bâde yerine geçebilmektedir. (Yardımcı, 2002: 176)

geçiş öncesinde bazı âşık adaylarının mezarlık, pınar başı, ve cami gibi kutsal mekânlarda uyuyup kaldıkları da görülmektedir” (Aça, 2002: 76)

İlhan Başgöz ise rüya motifinin işlerliği ve işlevselliği ile ilgili olarak şunları ifade ediyor: Rüya, genellikle ya büyük bir umutsuzluk, kırgınlık, aşırı yorgunluk ya da bir dayak ve işkenceden sonra gelir. Bu düşler, her zaman tekin sayılmayan yerlerde uyumakla görülür. Buralar şehit mezarları, evliya yatırları yahut kutlu bir pınar yanı gibi ziyaret yerleridir. Kutlu yerin kutlu bir zamanla yer değiştirdiği de olur. Örnek olarak, Âşık Garip ve Âşık İhsani'nin düşlerini Kadir Gecesi'nde gördüklerini söyleyebiliriz. Aşk bâdesini âşık adayına Hızır, Hızır-İlyas, Üçler, Kırklar, Pir-i Mugan, bir ya da üç derviş, Hazret-i Ali, yaşlı bir adam, ihtiyar bir kadın yahut usta bir âşık sunabilir. İsimler farklı olsa da işlevleri hep aynıdır.

Bu motif zincirinin en dikkate değer yanı mesleğe alıştırma törenlerinin bütün nakışlarına sahip olmasıdır. Çile çekme ve zorluklara uğrama, eski kişiliğin sembolik şekilde öldürülmesi ve yeni bir kişi olarak, yeni bir adla mesleğe girmeyi sembolize eden düş görme, işlevsel olarak genci âşıklık mesleğine dâhil etmekten başka bir şey değildir. Bâde içerek âşık olma ve düş görerek sanatçılık vergisine kavuşma geleneğine ayrı ayrı Avrupa ve Asya halklarının kültürlerinde de rastlanır. Ancak bunların ikisinin birleşmesi yalnızca Türk Halk Edebiyatında karşımıza çıkar. Bu kadarı bile bu motifler zincirinin kökenini Türk halkının kültür geçmişinde aramamıza yeter bir sebeptir. (Başgöz, 1986: 26)

Âşık Edebiyatında şekil değiştirmeye sebep olan rüya motifinin mahiyeti hakkında ise Umay Günay şunları söyler: Rüya motifi iki biçimde yaşamaktadır. Halk Hikâyelerinde kalıplaşmış asıl tipe uygun olarak ve bütün hikâyelerde de aynı unsurları muhafaza ederek ortaya çıkmaktadır. Yaşayan âşıkların hayat hikâyelerinde ise şekil değiştirmeye sebep olmakla beraber, âşık hikâyelerinde olduğu gibi âşıkların hayatını bir sevgiliye bağlamamaktadır. Yaşayan âşiklarda bu motif onlara sanatçı kimliği kazandırmada yardımcı olmaktadır. (Günay, 2005: 132)

XVI. asırdan bu yana yazıya geçirilen âşık hikâyelerinde tespit edilen kompleks rüya motifi bugün yaşayan âşıklar arasında hâlâ görülmekte ve bu duruma inanılmaktadır. Âşık Edebiyatının temsilcileri için rüya motifi bir hareket ve başlangıç noktasıdır. Âşıkların gerçek hayat hikâyelerini incelediğimizde, rüya görene kadar belli bir süre ya usta bir âşığın yanında çıraklık yaptıklarını ya da âşık fasıllarının sık sık icra edildiği ve halk hikâyelerinin anlatıldığı yerlerde yetiştiklerini görmekteyiz. (Günay, 2005: 134)

Âşık Hikâyelerinde ve âşık biyografilerinde hareketi sağlayan ve sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli rol oynayan kompleks rüya motiflerinin ortaya çıkışları, muhtevaları ve sonuçları ortak bir yapıya sahiptir. Bu ortak yapı incelendiğinde âşık adaylarının aşk, sanat ve bilgiye dört safhada ulaştıkları görülür. Türkiye'deki Âşık tarzı şiir geleneği içerisinde tespit edilen asıl tip kompleks rüya motifinin safhaları şunlardır:

I. Hazırlık Devresi:

- Çocukluk ve gençlik çağının şartları.
- Karşılaşılan maddi veya manevi bir sıkıntı.
- Bir sıkıntı veya bir dilekle uykuya dalış. Uyunan yerler, kutsal sayılan mevkiler olabildiği gibi, ıssız ve uzak, kahramanın korku ve yalnızlık duyduğu herhangi bir yer de olabilir.

II. Rüya:

- Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma.
- Pir elinden bâde içme.
- Sevgilinin kendisi ile veya resmi ile karşılaşma.
- Kahramana pirlere, bilmesi gereken bilgileri öğretirler.
- Kahramana bir mahlûs verilerek deyiş söylenmesi istenir.

III. Uyanış:

- Kahraman kendi kendine uyanır; ilk fırsatta eline geçen bir saz ile başından geçenleri anlatır.
- Kahraman bir süre (3, 6, 7, 20, 40 gün) baygın yatar ve ağzından burnundan kanlı köpükler gelir. Ehl-i dil bir kişinin sazının tellerine dokunması ile uyanır.
- Yada kendi kendine uyanır ama bakışları, hali, tavrı bir acayıptır. Dünya ile ilgisi kalmamış gibidir. Herkes deli olduğunu kabul ederken, halden anlayan bir kişi sazının tellerine dokunarak âşık adayının çözülmesini (bu halden kurtulmasını) sağlar.

IV. İlk Deyiş:

Rüyasında âşıklığa ulaşan kişilerin uyandıkları zaman söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviridir. Bu ilk deyişlerde âşık, başından geçenleri naklettiği gibi ilk tapşırmasını da bu ilk deyişinin sonunda yapar. (Günay, 2005: 140)

Bâdeli âşıklar daha çok şehir ve cemiyet hayatına uzak kalanlar arasında görülür. Bunlara göre bâde 'Er dolusu' ve 'Pir dolusu' olmak üzere iki türlüdür. Er dolusu için âşıklar kahraman, yiğit ve gözü pek kişiler olur; sevdiği için ölümü göze alır. Bunların maceraları kahramanlıklarla doludur. Köroğlu ve Dadaloğlu böyle er dolusu içmiş âşıklardandır. Pir dolusu için âşıklar ise cefa çeker, sevdaya düşer, sevgilisine kavuşma arzusu ile yanar tutuşur. Bunlar kahramanlık izhar etmezler; vefakâr ve fedakâr âşıklardır. Ercişli Emrah, Âşık Kerem, Âşık Sümmani ve Âşık Şenlik bu türden âşıklardır.⁴ (Yardımcı, 2002: 180)

2. Rüya ve Bâde Motifi'nin Günümüz Âşık Sanatındaki Yeri:

Günümüzde bu sanatı icra eden yirmi kadar âşıkla yaptığımız görüşmelerde kendilerine bâdeli âşık olup olmadıklarını, eğer rüya görmüşler ve bu rüyada bâde almışlarsa gördükleri rüyanın bu sanatı edinmelerinde nasıl bir katkı sağladığını, ayrıca rüya ve bâde motifleriyle ilgili görüşlerini sorduk. Daha sonra rüya gördüğünü belirten âşıkların rüyalarını kısaca kompleks rüya motifine uyarladık ve kompleks rüya motifinin planına ne denli uygunluk gösterdiğini tespit etmeye çalıştık.⁵

1- Âşık Ruhani/Mustafa Temel (1931-Tortum/Erzurum):

Âşıklık sanatını gördüğü rüya neticesinde edinmiştir. Dokuz ve yirmi yaşlarında olmak üzere iki kez rüyaya muhatap olmuştur. (I) Küçüklüğünde amcasının Sümmani'den okuduğu şiirleri dinler, keşke ben de böyle şiirler söyleyebilsem der, Sümmani'ye imrenirdi. (II) Âşık Ruhani o dönemlerde sıkça rüya görmeye başlar. Günlerce süren bu rüyalarında nurani bir adam gelerek Ruhani'ye uzun bir elbise giydirmeye çalışır, onu uzaklara, dağlara çıkarır, kitaplarla dolu olan bir yere (kendisi buranın bir değirmen olduğunu ifade etmiştir) götürür, orada kendisine kitap okutur ve güzel bir kız ile görüştürür. Maşukasını ilk kez bu rüyasında görür. (III, IV) Rüyadan uyandıığında kendisinde değişik haller meydana gelir. On yaşlarında geçirdiği bir kaza sonucu sol gözünü ve sağ elinin üç parmak ucunu kaybeder. Bu olaydan sonra Âşık Ruhani içine kapanık bir çocuk olur. Zaman zaman periye benzettiği o güzel kıızı rüyalarında görmeye devam eder, ancak sevgilisinin rüyada aniden gözden kaybolması üzerine "hani ne oldu, nereye gitti, o bir ruh muydu?" diye sorunca, nurani zat da Mustafa'ya "senin adın Ruhani olsun" der. Bu rüyayı gördüğünde yirmi yaşındadır. Babası şiirle ve sazla ilgilenmesini doğru bulmaz, fakat amcasının araya girmesiyle aile büyüklerinin olduğu ortamda ilk dördünlüğünü saz eşliğinde söyler:

İzin ver elime alayım sazı

Mızrabım dokunsun telime baba

Dağladı sinemi sevdanın közü

Baksana savrulan külüme baba

Ona göre âşıklık fıtratıdır ve rüya âlemi bu fıtratın ortaya çıkması için bir araçtır.

2- Âşık Feymani/Osman Taşkaya (1942-Osmaniye):

Pek çok âşıktan etkilendi, ancak gerçek ustası Çukurovalı Kul Mustafa'dır. Yirmi iki yaşında gördüğü bir rüyanın tesiriyle âşıklık sanatını edindi. (I) Rüyayı görmeden evvel bir sevdiği kız vardı ve bu nedenle bir aşk ıstırapı çekmekteydi. (II) Rüyasında ovalık bir yerde yeşil elbiseli, eski usul kıyafetleri olan, nurani yüzlü, genç görünümlü fakat yaşı ilerlemiş, uzun boylu bir şahıs kendisine Feymani diye seslenir. Feymani yaklaşınca oradan küçük bir su aktığını görür. Bu şahıs elindeki gümüş tası o suya daldırır ve Feymani'ye uzatır. Feymani tası alır, tastaki suyun tamamını kana kan içer. Bir yıl sonra benzer bir rüya daha görür. Ağabeyiyle beraber tarlada çalışırken dinlenmek üzere bir söğüt ağacının altına uzanır ve orada uykuya dalar. Rüyasında aynı şahıs üç kez Feymani diye seslenir ve Kadirli tarafını göstererek 15-20 kişinin adını saydıktan sonra, "orada divan kuruldu, seni bekliyorlar" der. Daha sonra bunun bir rüya olduğunu anlar. Yataktan kalktığında şu dizeler ağzından dökülür:

Âşıkların mektebinde okudum

Hocam bana İlm-ü ledin öğretti

Gönül tezgâhında sevda dokudum

Aşkın nakşını bir kadın öğretti.

⁴ Murat Uraz, rüyada pir elinden bâde (dolu) almayı şöyle tasvir eder: "Pir kolunu uzatır, iki türlü bâdeden hangisini verecekse; bir, iki, üç... sırayla verir. Bu bâdelerden birincisi Allah aşkına, ikincisi pirler aşkına, üçüncüsü de sevdiği kız aşkıdır. Pir kolunu kaldırır ve altından bir sevgili yüzü gösterir. Âşık onun üzerine atılır. Pir kolunu indirince bir daha görünmez. Pir âşığı böylece çark-ı çemberinden geçirek onu aşk, vefa ve fedakârlık işlerinde imtihan ettikten sonra kaybolur. (Yardımcı, 2002: 181)

⁵ Görüşmelerimiz 2015 yılı eylül ve ekim aylarında yüz yüze ve telefon görüşmeleri biçiminde gerçekleştirilmiştir.

3- Âşık Aydınolu/Mustafa Aydın (1963-Selim/Kars):

Gördüğü bir rüyanın tesiriyle âşıklık sanatına başlamıştır. (I) On dört yaşında iken Allahuekber Dağlarının eteğinde bulunan Bey Köyü'nün yaylasındaki çimenlik yerde uyuya kalır. (II) Rüyasında çeşme başında gördüğü bir kızın gümüş bir tas içerisinde sunduğu sudan içer. Kendisi de ona kardelen çiçeklerinden bir demet sunar. Orada çok belirgin olmamakla birlikte aksakallı bir pîr-i fani kendisine "Bu senin karçığındır; iç Mustafa" der. (III) Terler içerisinde çok yorgun bir halde uykudan uyanır. (IV) Uyandıktan sonra şu dörtlük dilinden dökülür:

Sundular aşk badesini iç Mustafa dediler
Gönül hakkın kapısıdır aç Mustafa dediler
Yâr göründü gözlerime hürü melek simalı
Hızır tuttu ellerimden uç Mustafa dediler

Rüyadan sonra anormal haller kendisinde sâdır oldu. Köye gelen tüccar Ali adında bir zat onun âşık olduğunu ailesine müjdeledi.

4- Âşık Nuri Çırağı/Nuri Cihan Karataş (1949-Şenkaya/Erzurum):

Ustası Mevlütİhsani'dir. Ancak o da gençliğinde mistik rüya gören âşıklarımızdandır. Çocukken köy odalarında siret kitapları, cenknâmeler, Şehnâmeden hikâyeler okunur ve Köroğlu anlatılırdı. O da kapı kenarlarında gizli gizli anlatılanları dinlerdi. (I) Çocukluğunda çok hisli idi ve kolay ağlardı. Şehit hikâyeleri onu derinden etkilerdi. Sekiz yaşlarında iken bir kız seviyordu. Dokuz yaşlarında bir rüya gördü. (II) Rüyasında başında kalpağı olan bir şehidin geldiğini, elindeki çubukla omuzuna şiddetle vurduğunu görür. (III) Uyandıığında gördüğü rüyanın etkisiyle kendisini odada bulunan sandığın arkasına atar. Bu olaydan sonra ruhsal bir sıkıntı yaşar. Kendisini bir hocaya götürürler, hoca cin uğramış der. O dönem duygusal bir hâl alır, içine kapanır. Bu rüyadan sonra şiire ilgisi artar, hafızası daha da güçlenir ve okuduğu şeyleri kolaylıkla ezberinde tutar.

5- Âşık Mürsel Sinan (1956-Kars):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişmiştir (ustası Murat Çobanoğlu'dur). Ancak gençlik yıllarında gördüğü bir rüyayı bizimle paylaşmıştır: (I) Çocukluk çağında âşıklık sanatına ilgi duymuş ve saz çalmaya başlamıştır. On yedi yaşında iken saziyla türkü söylemesi için bir köy düğününe davet edilir. Mevsim kıştır. Düğünde saz çalıp türkü söyler, kendini ispat etmeye, kabul görmeye çalışır; fakat ilgi azdır. Bu durum âşığı oldukça üzmüştür ve kendisini çok bitkin hisseder. O gece bu köyde konaklar ve uykusunda bir rüya görür. (II) Rüyasında bir meclistedir ve mecliste bulunan bir aksakallı, gül yüzlü, babacan bir kişi ona "çok terledin, al bu suyu iç" diye teklifte bulunur. Âşık suyu alır ve içer. (III) Uyandıığında o yorgunluğundan iz kalmamıştır. O günden sonra âşıklık yeteneği daha da artar. Algılamada, irticalen söylemede ve kendine güven konusunda olumlu gelişmeler olur.

6- Âşık Günay Yıldız (1954-Kars):

Ustası, aynı zamanda babası olan Âşık Musa Yıldız'dır. (I) Çocukluğunda âşıklığa ve şiire ilgi duyardı. Köy odasında âşıkları izler, babasından hikâyeler dinler, bu sırada kendisini anlatılan hikâyenin kahramanı ile özdeşleştirirdi. On üç yaşında bir rüya görür. (II) Rüyasında, köyün kenarından geçen bir çayın yanında insanlar toplanmışlardır. O sırada, bir atlı geliyor, derler. Ehramlı ve yüzü örtülü olan bu zât Hazret-i Peygamber'dir. Atıyla çok hızlı gelmektedir. Günay O'nu görmek gayesiyle evin çatısına çıkar, fakat yine de yüzünü göremez. Hazret-i Peygamberatıyla komşuları olan Himmet Dayı'nın evinin önüne gelir ve burada atı şaha kalkar. Bu Himmet Dayı çok takva sahibi birisidir. Aynı gece bir başka rüyada da kendisiyle aynı okulda okuyan bir kızı görür. (III) Sabah ter içerisinde uyanır ve Himmet Dayı'nın evinin önüne gittiğinde o atın ayak izlerini orada görür. Ondan sonra ilham gelir ve irticalen şiirler söylemeye başlar. (IV) İlk deyişini de o gün söyler:

Bugün rüyada bir güzel gördüm
Sorunca halini güldü inceden
Huri midir, melek midir bilmedim
Taradı telini güldü inceden

7- Âşık Rahim Sağlam/Abdurrahim Sağlam (1961-Aşkale-Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişmesine rağmen (Ustası Âşık Reyhani'dir), On yedi yaşlarında bir rüya gördüğünü belirtmiştir. (I) Çocukluk yıllarında usta âşıkların kasetlerini dinler, onların şiirlerini ve türkülerini söyler, onlara imrenirdi. (II) Rüyasında bir türbe görür. Bu türbe Halil İbrahim peygamberin türbesidir. Türbeden gözleri kamaştırarak nurlar saçılır. O sırada aynı yerde bir kız görür ve ona türkü söyler. (III, IV) Rüyadan uyandıktan sonra dertlenir ve kendi kendine irticalen türküler söylemeye başlar, ondan sonra âşıklık sanatına yöneliyor.

8- Âşık Meydani/İdris Eroğlu (1942-Gemerek/Sivas):

On yedi yaşında gördüğü bir rüya ile âşıklık sanatına başladı. (I) Çocukluğunda Âşık Veysel'i tanıdı. Âşık Veysel babasının arkadaşı olduğu için evlerinde birkaç kez misafir oldu. Rüyaı gündüz çobanlık yaparken koyunları su içmeleri için getirdiği çeşmenin yanında uykuya daldığı sırada gördü. (II) Rüyasında daha sonra tanışıp görüştüğü tasavvuf ehli olan Hacı Mehmet Kalpaklıoğlu'ndan elma aldı. Bu derviş kendisine Meydani mahlasını verdi ve aynı rüyada daha önce hiç ilgi duymadığı komşusunun kızı olan Ülger de kendisine gösterildi, bu senin nasibindir denildi. (III) Rüyadan kendi kendine, çimende yuvarlanıır vaziyette uyandı. (IV) Uyandıktan sonra eline saz niyetine çobandeğneğini aldı ve şu ilk deyişi söyledi:

Göç etmiş maralım benler nakışlı

Az eylen varayım dur ben de ben de

Güvercin gözlüm de şahin bakışlım

Yadigâr hayalin yâr bende bende

Rüyadan sonra Ülgeri çok sevdi, Ülger de ona ilgi duydu, fakat kızın ailesi evlenmelerine mani oldu. Yaklaşık bir yıl meczup halde dolaştı, içine kapandı. Daha sonra âşıklık sanatına yöneldi.

9- Âşık Poyrazoğlu/Ahmet Poyrazoğlu (1951-Erciş/Van):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş olan âşık Poyrazoğlu, bir rüya neticesinde âşıklığa başlamadığını belirtse de, 13-14 yaşlarında gördüğü rüyalar onda derin izler bırakmıştır. Rüyada kendisini ateşler içerisinde yanarken gördüğünü, aşırı terlemiş ve perişan bir halde uyandığını ve kendi kendine türküler söylemeye başladığını belirtmiş, bu halin yaklaşık yirmi kez tekrar ettiğini, ardından ailesinin kendisini Erciş'te bulunan Seyyit Muhammet Türbesine götürdüğünü, burada Seyyit Muhammet'in torunu Abdülvahap Efendi tarafından okunduğunu ve daha sonra iyileştiğini, bu olayın ardından da şiir yazıp söylemeye başladığını ifade etmiştir.

10- Âşık Özlemi/Özlem Olgaç (1982-Sivas):

Âşıklığı ustalarından öğrenmiştir (Âşık Derdiyâr ve Âşık Kul Fâni). Ancak on yedi yaşlarında bir rüya görmüştür. Rüyasında ismini vermek istemediği bir mürşitten bâde (mai) aldı. Rüyaı İstanbul'da ikâmet eden ailesinin yanında iken gördü. Rüyasından terlemiş bir halde uyandı ve şu dörtlük kendisinden sadır oldu:

Doğru söyleyenin hiç yeri olmaz

Yalandan gözüme hoş olan dünya

İnsanın insanda sevgisi kalmaz

Zevk-i âlemiyle boş olan dünya

11- Âşık Turabi/Temel Şahin (1966-Oltu/Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişmiştir. Ustaları Hüseyin Sümmanoğlu ve Nusret Toruni'dir. Kendisi rüya görmedi, ancak teyzesinin gördüğü bir rüya ona ilham kaynağı oldu. Teyzesi kara sevdaya tutulmuştu, ancak sevdiği genç askerde vefat edince, bu durum teyzesini derinden sarstı. Zaman zaman sara nöbetlerine benzer bayılmalar oluyordu. Yine böyle bir halde iken terekte bulunan portakalın Temel'e verilmesini söyler. Portakalı bulurlar ve çocuğa yedirirler. Turabi o sıralar iki yaşındadır ve annesinin kendisine söylediğine göre portakalı yedikten sonra ona bir haller olmuş, farklı bir çocuk olmuştur. Küçük yaşta saza ve şiire ilgi duymuştur.

12- Âşık Erdemli/Sebahattin Dülger (1950-Posof/Ardahan):

Ustası, aynı zamanda babası Âşık İnanı'dır. Âşıklığa başladıktan epey sonra yirmi üç yaşlarında iken öğretmenlik yaptığı Samsun'un Tekkeköy İlçesine bağlı Başköy Köyü'nün camisinde bir rüya görür. Rüyasında Hz. Davut Aleyhisselam'ı havada durur biçimde ve üzerinde beyaz bir elbise olduğu halde

Kur'an okurken görür. Etrafında Âşık Reyhani, Çobanoğlu, Taşlıova da vardır. Ağlar vaziyette rüyadan uyanır. Bu rüyanın kendisinin âşıklığa başlamasıyla bir ilgisinin olmadığını belirtmiştir.

13- Âşık Çerkezoğlu/Fuat Çerkezoğlu (1950-Narman/Erzurum):

Kendisi bâdeli âşık olmadığını ve usta-çırak ilişkisiyle yetiştiğini belirtmiştir. Ancak bade konusunda şunları söylemiştir: "Bâde bad'dan gelir;badrüzgâr demektir. Bu bir ilhamdır, aşk rüzgârıdır. Farklı veriliş yöntemleri vardır. Rüya da bu yöntemlerden biri olabilir. Âşıklık sonradan geliştirilen ve ustalıkla kazanılan bir sanattır. Sanat, emekle meydana gelir."

14-Âşık Eminoğlu/Sıdkı Eminoğlu (1950-Pasinler/Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş bir âşığımızdır. Ustası Âşık Reyhani'dir. Kendisi bâdeli bir âşık olmamasına karşın, rüyayı ve bâdeyi kabul etmektedir. Bunun bir rüzgâr, esinti, ilham kaynağı olduğuna inanmaktadır. Yaklaşık iki sene önce gördüğü bir rüyayı da bizimle paylaşmıştır: "İki yıl kadar önce (2013 yılı olsa gerek) Cemal Divani ile birlikte onun ustası da olan Mevlüt Dede'yi anma programına katılmak üzere Oltu İlçesi'nin Duralan Köyü'ne gittik. Burada köy odasında kaldık. O gece bir rüya gördüm ve rüyada bir saz tavandan asılıyordu. Sap ve göğüs kısmı ağaç, tekne kısmı dalak balı idi. Balın ortasında Pîr Mevlit Dede'nin beyaz sakallı bir resmi vardı. Sonra sazı çevirdim, aynı resim arkada da vardı. Konuşmadım ve baldan da yiyemeden uyandım."

15- Âşık Divani/Cemal Alper (1969-Oltu/Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle sanatı öğrenmiştir (ustası ÂşıkMevlütİhsani'dir). Ancak bâdeye inanmaktadır. Rüya görmeyi ve bâdeyi Allah'ın kuluna bir ihsanı olarak görür. Âşığın bu sanatı rüya ile, himmet ile veya bir kulun aracılığı ile edinebileceğine inanır.

16-Âşık Yavuzer/İhsan Yavuz (1960-Oltu/Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişti (ustası Mevlütİhsani). Rüyasında çok defa şiir yazdığını, saz çalıp türkü okuduğunu, ancak Sümmani'nin rüyası hariç bâde olayına itibar etmediğini ifade etmektedir.

17- Âşık Kul Mustafa/Mustafa Danacı (1965-Kayseri):

Usta-çırak ilişkisiyle yetişti (ustası Âşık Meydani). Âşıkların rüya görebileceğini, rüyada bâde de verilebileceğini, ancak âşıkların bu durumu kullandığını, kendilerini evliya ve ulema gösterme gayretiyle abarttıklarını söylemiştir.

18- Âşık Nihat Sönmez (1950-Denizli):

Âşıklıkta ustası yoktur. Bu sanatı kendi kendini geliştirerek öğrenmiştir. Batı bölgemizde yetişen geleneksel ilk âşığımızdır. Bâdeyi kabul etmektedir.

19- Âşık Erol Aydın (1954-Şenkaya/Erzurum):

Usta-çırak ilişkisiyle âşıklık sanatı edindi (Âşık Reyhan ve Mevlütİhsani'den). Bâde içip âşık olmadı, ancak manevi duyguları her daim zirvede idi. Bâdeye inanmaktadır ve rüyanın âşığı motive ettiğini düşünmektedir.

20- Âşık Ayten Çınar (1960-Şarkışla/Sivas):

Babası şairdir. Sanatı kendi kendini geliştirmek suretiyle edinmiştir. Âşık Veysel'i örnek almıştır, ancak usta âşıklardan da yararlanmış. Bâdeye inanmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma ile ulaşılan sonuçları birkaç madde ile açıklamak mümkündür:

- 1- Görüşlerine başvurulmuş yirmi âşıktan yarısı konu ile ilgili rüya görmüş, yarısı ise görmemiştir. Rüya görenlerin ancak yarısı gördükleri rüyanın tesiriyle âşıklık sanatını edinmişlerdir. Diğer âşıklar ise rüyalarını sanatı icra etmeye başladıktan sonra görmüşlerdir.
- 2- Rüyanın âşıklığa hazırlama, olgunlaştırma, var olan yeteneğin ortaya çıkmasını sağlama, görene kutsiyet ve dokunulmazlık kazandırma gibi işlevleri tespit edilmiştir. Esasen rüya âşıkların sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişlerinde bir ara formdur.
- 3- Rüyada görülen kişilerin dini kimliğe sahip olmaları, rüyayı görmeyenlerin de rüya ve bâde olayını kabul etmelerine zemin hazırlamıştır.

- 4- Bâde genellikle arı su olarak verilmiş olmakla beraber, portakal, elma, bal ve değnek de bade olarak sunulabilmektedir. Görülen rüyaların çeşitliliği, zamanlaması ve yapısı dikkate alındığında aslında âşıkların gördükleri rüyaların bizatihi kendisi de bâde olarak kabul edilmelidir.
- 5- Rüyaların geleneğe olduğu gibi çocukluk ve gençlik çağında görülmesi, rüya ve bâde motiflerinde değişmeyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.
- 6- Yaşayan âşıklarımızdan bazılarının gördüğü rüyalar “çoklu rüya” diyebileceğimiz bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Farklı zamanlarda görülen üç rüya (Feymani’de), aynı gece görülen iki rüya (Günay Yıldız), değişik zamanlarda görülen birbirine benzer yirmi rüya (Poyrazoğlu) tespit edilmiştir.
- 7- Rüya görme, rüyada bâde içme/alma; toplumda hoş karşılanmayan saz çalma, boş boş gezme eylemine karşılık, âşıklar için bir meşruiyet kazanma imkânı sağlamaktadır. Rüya sanatı icrada bir üstünlük sağlamadığı halde âşıkların bazıları bunu bir üstünlük aracı olarak görmektedir.
- 8- Âşıkların rüyalarında sevgili olarak gördükleri kızlar genellikle çevrelerinde gördükleri, aşına oldukları ve tanıdıkları kızlardır. Ancak hiç birinde vuslat gerçekleşmemiştir.
- 9- Geleneğe âşıklar rüyalarını genellikle şehir ve kasabalardan uzak kırsal mekânlarda görürler. Yaşayan âşıklar da çevrenin etkisiyle rüyalarını yine kırsal alanlarda görmüşlerdir.
- 10- Tarihi süreçte “kompleks rüya motifi”nin formunda kırılmalar meydana gelmiştir. Aynı rüya içerisinde sanatçı kişiliğe geçiş, bir kıza âşık olma, mahlas alma, usul erkan öğrenme, ilmi-i ledünnü edinme, saz çalmayı kavrama ve irticali söyleyiş gibi yetilerin hepsinin birden kazanılmadığı görülmektedir. Bu yönü ile rüyalar daha çok bireyselliğe dönüktür. Kısaca, âşıklık geleneğinde yaşanan değişim sürecinden rüya motifi de etkilenmiş ve bu süreçte çok işlevli (kompleks) rüya motifinden tek işlevli (sade) rüya motifine geçilmiştir.

Sonuç olarak, âşıklığa geçişte işlevselliği kabul edilen ve âşık adayı tarafından görüldüğü iddia edilen rüyalar şahsi ve muhteremdir. Rüya, göreni bağladığı gibi itham da kabul etmez. Gelenek devam ettiği müddetçe evrilerek de olsa rüya ve bâde motiflerinin devam edeceği anlaşılmaktadır. Nihayetinde bu geleneğin genetiğinde rüya, bâde ve el alma motifleri vardır. Şaman/kamlığa geçişte ve tasavvufa girişte bu rüyalar işlevseldir. Bu nedenle en azından rüya yoluyla sanatı edinim azalsa da âşıkların sanatlarını icra ettikleri müddetçe mistik rüya görmeyi sürdürecekleri anlaşılmaktadır. İnsanların meşgul oldukları işlerle ve sürdürdükleri mesleklerle ilgili olarak düşündükleri şeyleri rüyalarında görmelerinden daha doğal ne olabilir?

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet (2002). “Şamanlığa Geçişte Ölüp Dirilme Ritüelinden Türk Destanlarındaki Ölüp Dirilmeye”, *Milli Folklor*, S. 54, Ankara, ss. 75-85.
- ARTUN, Erman (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan Kitabevi.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986). “Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri”, *Folklor Yazıları*, Ankara: Adam Yayınları, ss. 39-48.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevi Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet (1987). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- GÜNAY, Umay (2005). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYA, Doğan (1994). *Sivas’ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1999). *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZDEMİR, Cafer (2011). “Âşıkların Dilinden Âşıklık Geleneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 17, Ordu, ss. 130-146.
- SAKAOĞLU, Saim (1986). “Ozan, Âşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: A.Ü. Basımevi, ss. 247-251.
- ŞİŞMAN, Bekir (2002). Türkiye ve Kazakistan’da Yaşayan Âşıklık Geleneği’nin Değişmeyen Unsurlar Açısından Karşılaştırılması”, *Milli Folklor*, S. 54, Ankara, ss. 68-74.
- YARDIMCI, Mehmet (2002). *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri*, Ankara: Ürün Yayınları.